С. О. ВЕРБИЧ

ТРАНСФОРМАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ОНІМНОГО ПРОСТОРУ: ВНУТРІШНЬО- ТА ПОЗАМОВНІ ЧИННИКИ

У статті проаналізовано явище трансформації сучасного онімного простору української мови (на прикладі власних особових назв, ойконімів, відтопонімних прикметників, урбанонімів та ергонімів), що негативно відбивається на функціонуванні різних власних назв у мовній системі. Акцентовано увагу на внутрішньо- та позамовних чинниках такої трансформації.

Ключові слова: власна назва, онім, онімний простір, нормативна форма, ойконіми-радянізми, урбанонім, ергонім.

У середовищі ономастів — фахівців, які вивчають питання походження, будови, функціонування різноманітних власних назв, уже усталилася терміносполука *онімний простір* — сукупність власних назв усіх класів, уживаних у мові певного народу в конкретний історичний період для називання реальних і гіпотетичних об'єктів [1]. Для ширшого загалу більш звичне й зрозуміле словосполучення *сукупність власних назв*. Як відомо, власними називають назви, надані конкретній особі, об'єкту для виділення її (його) з ряду однакових або подібних. Отже, основна функція власної назви, або оніма, — це не тільки називання, але й розрізнення однорідних предметів, об'єктів, тоді як загальні назви, навпаки, об'єднують, узагальнюють однорідні предмети й об'єкти, не диференціюючи їх.

В онімному просторі кожної мови представлені різноманітні власні назви — особові, географічні, назви установ та організацій, предметів матеріальної і духовної культури тощо. Кожна з них, уживаючись у певних мовних обставинах, виконує свою роль, спрямовану на задоволення комунікативних і пізнавальних потреб суспільства. Для успішної реалізації цієї мети необхідно створити відповідні умови функціонування онімів, що залежить як від окремого мовця, так і від колективу людей, від науковців-мовознавців і владних інституцій. Під відповідними розуміємо такі умови, коли кожна власна назва побутує в «здоровому» мовно-культурному просторі. Лише тоді вона безперешкодно доносить свою інформацію до освіченого споживача, не викликаючи в нього сумнівів щодо точності, правильності, доцільності вживання в тій або іншій мовленнєвій ситуації. У цьому контексті потребує конкретизації поняття «здоровий» мовно-культурний простір. Його позначаємо як середовище, сприятливе для функціонування всіх мовних одиниць, зокрема й онімів, для створення якого важливі як мовні, так і позамовні чинники. Серед мовних факторів, які окреслюють «обличчя» кожної власної назви, назвемо насамперед її відповідність сформованій мовній

[1] Словник української ономастичної термінології / Уклад. Д. Г. Бучко, Н. В. Ткачова.— Х., 2012.— С. 136 (далі — Бучко); див. також: Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови.— Хмельницький, 2008.— Ч. 1.— 548 с.

© С. О. ВЕРБИЧ, 2014

нормі, адже онім, як і будь-яке інше слово, є елементом мовної системи, утворюється і змінюється за її законами. З-поміж позамовних факторів першорядну роль відіграє рівень духовної і політичної культури суспільства, його національної свідомості, яке, власне, й формує свій іменни́к. З цього приводу добре висловилася І. Д. Фаріон: «Ім'я не тільки "іменна" справа, а передусім духовна і політична… Це один із визначальних способів індивідуалізації етносу. Із зруйнуванням імени зникає увесь пласт культури…» [2].

У контексті викладеного закономірно постає питання: як зазначені мовні й позамовні чинники впливають на сучасний український онімний простір? Аналіз українських власних назв з погляду їхньої нормативності / ненормативності у вживанні, а також розуміння їхньої національномовної і культурної знаковості в нинішньому українському соціумі дає підстави виокремити з-поміж усього масиву української онімної лексики три групи пропріативів (< лат. nomina propria ‘власна назва’) — антропоніми, топоніми і ергоніми, що є найчастотнішими в українськомовному вжитку.

У колі ономастичних досліджень власні особові назви людей, або антропоніми, завжди посідали пріоритетне місце. Це зумовлено як науковими зацікавленнями мовознавців — потребою вивчення структури, походження, особливостей функціонування й становлення в часопросторі різних груп власних особових назв — офіційних імен та їхніх зменшених розмовних варіантів, імен по батькові, неофіційних іменувань, прізвищ, так і інтересом звичайної особи передусім до свого імені, а вже потім до назви села, міста, регіону тощо. Якщо дослідження питань структури, семантики, етимології власної особової назви цікавить насамперед фахівців, то питання, пов'язані з правописною нормалізацією, доцільністю вживання імені в тій чи тій ситуації викликають інтерес ширшого загалу людей, що зумовлено як численними відхиленнями від норми в повсякденній мовній практиці, так і іншими чинниками, викликаними процесами демократизації, лібералізації, позбавлення колишніх ідеологем тощо.

Уже неодноразово зазначалося про нагальність потреби дальшого вдосконалення норм сучасної української літературної мови у сфері різних власних назв, зокрема в особових, оскільки чинний «Український правопис» не відповідає на всі питання нормування онімної лексики. Безпосередньо цій проблемі присвячено четвертий розділ «Українського правопису» — «Правопис власних назв». У ньому більш-менш чітко регламентовано написання українських імен, прізвищ, а також відмінювання імен, імен по батькові, прізвищ, відтворення іншомовних антропонімів українською мовою. Проте окремі аспекти цієї проблеми, як-от відмінювання українських прізвищ із суфіксом **-ів** на зразок *Марків*, *Стецiв*, для яких чинний орфографічний кодекс допускає варіантні форми *Марківа* і *Маркова*, *Стеціва* і *Стецева* при органічному для фонетики української мови чергуванні *о*, *е* з *і*, а отже, нормативності саме форм *Маркова*, *Стецева* і т. ін., а також неврегульованість питання з передаванням імен із близькоспоріднених російської та білоруської мов, як-от *Міхаіл* чи *Михайло*, *Ніколай* чи *Микола*, створюють труднощі в сучасній мовній практиці. Додаткових проблем додає і входження в сучасний український іменни́к іншомовних особових назв, не завжди адаптованих до звукової системи української мови, наприклад *Гілларі* чи *Хілларі*, *Ганс* чи *Ханс*, функціонування розмовних іменних варіантів на зразок *Леся*, *Ярко* як офіційних, зафіксованих у документах, реєстрація імен для новонароджених під впливом мінливої мо-

[2] *Фаріон І.* Лінгвістичні наслідки Переяславської (з)Ради 1654 року (або міркування з приводу Указу Президента) // Дзвін.— 2003.— № 1.— С. 100.

ди, наприклад ім'я *Янукович* у циганській родині на Закарпатті. Усе це трансформує український онімний простір, порушуючи його стабільність, сформовану на засадах національної мовної системи. Привертає увагу також і те, що багато українців сьогодні мають прізвища, формальна структура яких суперечить чинному правопису, наприклад: *Дегтяр* замість *Дігтяр*, *Демянчук* замість *Дем'янчук*, *Клімчук* замість *Климчук*, *Колесніченко* замість *Колесниченко* та ін. Байдужість власників цих антропонімів до їхньої ненормативної форми може зіграти з ними лихий жарт, коли раптом доведеться усувати розбіжність у написанні цих назв у різних офіційних документах. Щоб уникнути таких непорозумінь, важливо пам'ятати, що українські прізвища переважно передаємо на письмі за загальними правилами правопису українських загальних назв.

Чимало питань виникає і у зв'язку з відтворенням українською російських чи білоруських особових імен. З цього погляду українські мовознавці неодностайні. Одні вважають, що такі імена треба транскрибувати, наприклад: рос. *Владимир* — укр. *Владімір*, бр. *Владзимир* — укр. *Владзімір*. Звуковий склад українських відповідників у цьому випадку відразу ж інформуватиме користувачів про національність власника такого імені [3]. Другі переконані в необхідності використовувати національні відповідники для російських і білоруських імен через близьку спорідненість української, російської та білоруської мов, оскільки використання транскрибованих форм імен на зразок *Сєргєй*, *Маріна* та ін. суперечить фонологічним засадам української мови і «стимулює ерозію її фонетичної системи» [4]. На нашу думку, більш аргументована друга позиція, тому що, впровадивши в мовний ужиток імена *Ґрігорій*, *Пьотр* і подібні, ми порушимо фонетичні підвалини української мови, згідно з якими будь-які іншомовні слова, входячи у словник мови-запозичувача, повинні адаптовуватися до її звукової системи. Не варто погоджуватися й на компромісний варіант — запровадження паралельних форм — уже усталених, традиційних в українському мовному просторі й транскрибованих, наприклад: *Раїса* і *Раіса*, *Дмитро* і *Дмітрій*, адже, як слушно зауважує Б. М. Ажнюк, функціонування транскрибованих форм імен паралельно з їхніми національними відповідниками призведе до значного зростання кількості варіантів імен, що ускладнить ідентифікацію осіб, у документах яких зафіксовано різні варіанти тієї самої особової назви [5].

У неофіційному спілкуванні природно вживати зменшені форми імен, що підкреслюють неофіційний характер комунікації співрозмовників, їхнє дружнє (приятельське) ставлення один до одного. З цього погляду за певних обставин цілком виправдано звернутися до конкретної особи — *Василько*, *Оксанко*. Проте в нинішній мовній практиці часто чуємо під час звертання імена на зразок *Вова*, *Лєна*, *Маша*, які однозначно трактуємо як кальки з російської мови. Зазначені форми, на жаль, розхитують українську норму, відтісняючи питомі зменшені варіанти імен *Володя*, *Оленка*, *Марійка* (у кличному відмінку відповідно *Володю*, *Оленко*, *Марійко*).

Серед орфографічних проблем, що впливають на структуру власних назв в українському іменникóві, одне з чільних місць посідає правопис антропонімів іншомовного походження. Не на всі складні питання, на жаль, дає відповідь ни-

[3] *Торчинський М. М.* Структура онімного простору української мови.— Хмельницький, 2008. — Ч. 2. — С. 248.

[4] *Ажнюк Б. М.* Переклад і міжмовна ідентифікація власних імен // Академік Олександр Савич Мельничук і сучасне мовознавство : Зб. наук. праць до 90-річчя з дня народження.— К., 2012.— С. 234.

[5] Там же.

нішній «Український правопис». Чому, наприклад, власну особову назву *Дізель* пишемо з *і*, а похідну від неї загальну *дизель* — з *и*, аналогічно й *Сілует* (французький письменник та політик (1709–1767 рр.), з якого було намальовано карикатуру, що зображала тінь його профілю) і *силует*. Досі породжує дискусії й питання про написання літер **г**, **ґ**, **х** в іншомовних іменах, наприклад *Х'юстон* чи *Г'юстон*, *Гюго* чи *Гюго* та ін. В «Українському правописі» з цього приводу зазначено, що літери *g* і *h* в іншомовних власних назвах зазвичай передаємо українською літерою *г*: *Ганнібал*, *Гейне*, *Гете*, *Гюго*. У деяких словах іншомовного походження букву *h* передаємо літерою *х*: *Хемінгуей* [6]. Цю норму, очевидно, треба скоригувати, оскільки вона нечітка. Її застосування на практиці зумовлює численні розбіжності в написанні зазначених літер, пор., зокрема, варіантність (у різних ЗМІ) імені *Гілларі* і *Хілларі* Клінтон. На важливості цієї проблеми наголошує і Б. М. Ажнюк, зауважуючи, що позбутися нинішньої плутанини з уживанням літер *г* і *ґ* в іншомовних онімах можна, запровадивши послідовне відтворення іншомовного *g* українським *ґ*, а іншомовного *h* — українським *г*. Однак, на його думку, варто погодитися на незначні винятки для передавання іншомовної літери *g* українською *г* у тих словах, що вже усталилися в мовній практиці з такою орфографією [7]. Отже, німецьке прізвище *Heine* доцільно передавати українською *Гайне* чи *Гейне* (залежно від того, транскрибуємо чи транслітеруємо німецький дифтонг *ei*), а французьке *Hugo* — українським відповідником *Гюго*, на що раніше, до речі, вказував О. Д. Пономарів [8].

Низку проблем для стабільності українського іменника́ створює лібералізація українського законодавства, що врегульовує надання та вживання особових імен і прізвищ, зокрема декларування на офіційному рівні вільного вибору батьками імен для своїх дітей і закріплення їх у документах, незважаючи на їхню (імен) невідповідність усталеній національній мовній традиції й українськомовній нормі. Така свобода батьківського вибору призводить до закріплення в офіційному вжитку так званих субнормативних форм імен, як-от згадані вище *Лєна*, *Маша*, що штучно перенесені з російської мови, пор. також запозичені із західноєвропейських мов імена-неологізми на зразок *Джордан*, *Едвін*. Із викладеного випливає, що особисті вподобання батьків щодо вибору імені не завжди відповідають мовній нормі. Тому треба толерантно ставитися до побутування таких онімів-неологізмів у родинному колі або ж у товаристві друзів і критично, коли такі назви намагаються зафіксувати документально, адже в цьому випадку національна антропонімна система як складник екосистеми української мови зазнає, за словами Б. М. Ажнюка, деформації [9]. У зазначеному контексті потрібно вибудувати і певний бар'єр на шляху глобалізації власних особових назв, що виявляється в активному втягуванні українського іменника́ в переважно європейсько-північноамериканський онімікон. Це наслідок експансії західної попкультури, що уневиразнює національну самобутність українського антропонімікону [10]. Отже, обов'язковим у практиці як самих ономастів, так і чиновників у сфері документування власних особових назв і регулювання їх уживання має бути правило: перш

[6] Український правопис.— 4-е вид., випр. й доп.— К., 1993.— С. 118–119.

[7] *Ажнюк Б.* Англійські імена українською мовою. II // Культура слова.— 2012.— Вип. 76.— С. 128.

[8] *Пономарів О. Д.* Стилістика сучасної української мови : Підручник.— К., 1992.— С. 24.

[9] *Ажнюк Б. М.* Переклад і міжмовна ідентифікація власних імен… — С. 229.

[10] *Белей Л.* Глобалізація як панівна тенденція розвитку сучасного українського антропонімікону // Ономастика і апелятиви : Зб. наук. праць / За ред. В. О. Горпинича.— Д., 2007.— Вип. 30.— С. 77.

ніж кодифікувати у системі онімів те чи те ім'я, необхідно встановити його нормативну форму, що ґрунтується на правописі та вимові власних назв, вивірених принципах відтворення іншомовних антропонімів засобами української мови [11].

У сучасному онімному просторі української мови, крім власних особових назв, важливе місце посідають також ойконіми, або власні назви поселень — сіл, селищ, міст, містечок. Якщо пріоритетність антропонімів у суспільній ієрархії власних назв зумовлена антропоцентричним чинником, що визначає домінантну роль людини в усіх сферах життя соціуму, то посилена увага до ойконімів викликана насамперед об'єктивними реаліями, адже те чи інше поселення — це середовище проживання як окремої особи, так і громади загалом. Тому комфортне існування людини у своєму поселенні, крім ряду суспільно-політичних та економічних факторів, залежить певною мірою і від упорядкованості власних назв поселень і назв об'єктів у їхніх межах, відповідності їхньої форми чинним мовним нормам, узгодженості з національно-культурним ландшафтом.

За даними державної служби статистики України, на 1 січня 2013 р. в нашій державі нараховується 28441 село, 460 міст і 885 селищ міського типу (uk.wikipedia.org/wiki/Адмін._устрій України). Кожний з цих населених пунктів має свою назву, зафіксовану в спеціальних довідниках з адміністративно-територіального устрою України. Сукупність цих назв формує нинішній український ойконімний простір. З огляду на це закономірно постає питання: чи все гаразд в ойконіміконі сьогоднішньої України? Чи є проблеми з правописом і функціонуванням українських власних назв поселень у нинішньому мовному середовищі? Вивчивши стан побутування українських ойконімів, можемо констатувати наявність у цій сфері низки проблем. Передусім помітні незадовільні темпи декомунізації і дерадянізації нинішнього українського ойконімікону. Як відомо з недавньої історії, адміністративно-командна система, що панувала в Радянському Союзі, прагнула всі ділянки суспільного життя підпорядкувати своєму тотальному контролю, втручаючись навіть у царину власних назв. Стосовно ойконімів (також і урбанонімів) це виявлялося в їхній зміні на свій «особливий» радянський лад. Протягом 20–60-х років XX ст. було проведено кілька кампаній зі зміни назв населених пунктів. Зміні з ідеологічних мотивів підлягали навіть назви, що мали давню, часто кількасотлітню, історію. Перейменувань зазнавали ойконіми, пов'язані з українською національною історією, церковними традиціями, а також ті, що виникли на ґрунті неслов'янських мов — німецької, польської, румунської та ін. Лише в перші повоєнні роки в тодішній УРСР було перейменовано близько 4 тис. поселень [12].

Нові назви населених пунктів, що виникали за розпорядженнями радянських державних органів, мали на меті перекреслити минуле нашого народу та сформувати привабливий образ нового теперішнього ладу й світлого майбутнього. На думку радянських функціонерів, нові ойконіми, надані на честь революційних свят, партійних чи військових (здебільшого російських) діячів, повинні були прославити новий суспільний устрій, комуністичні ідеї, увіковічнити імена конкретних осіб [13]. Значних змін українська ойконімія зазнала внаслідок Указу Президії Верховної Ради УРСР від 7.09.1946 р. про збереження історичних та уточ-

[11] *Торчинський М. М.* Зазнач. праця.— С. 249.

[12] *Стрижак О.* Українська ономастика на зламі тисячоліть // Укр. мова.— 2003.— № 3–4.— С. 111.

[13] *Бучко Д.* Аналіз ойконімії конкретного регіону крізь призму номінації (на матеріалі ойконімії Тернопільщини) // Miasto w perspektywie onomastyki i historii / Pod red. J. Sarnowskiej-Giefing i M. Graf.— Poznań, 2010.— S. 323.

нення й упорядкування вже наявних назв поселень. Усупереч задекларованому збереженню історичних назв населених пунктів, дія цієї постанови позначилася великою мірою саме на давніх назвах поселень, які вже мали свою історію. Такі назви були замінені на новотвори, що не спиралися на жодну місцеву традицію, наприклад: с. *Жовтневе* Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл. (колишнє *Мукша*), с. *Гвардійське* того ж р-ну й обл. (колишнє *Фельштин*), с. *Мирне* Біляївського р-ну Одеської обл. (колишнє *Фрейденталь*), с. *Нове Життя* Новогеоргіївського р-ну Кіровоградської обл. (колишнє *Ляхове*), с. *Перемога* Козятинського р-ну Вінницької обл. (колишнє *Вуйна*) [14] та ін. Серед ойконімів-радянізмів, що представлені в нинішньому ойконімному просторі вже незалежної України, домінують назви *Жовтневе* (на кінець 2003 р. — 63 одиниці в різних регіонах України). До високочастотних ідеологічних ойконімів належать також *Кірове*, *Комінтерн*, *Комсомольськ*, *Комуна* та ін. [15] Такі назви, безперечно, деформують український ойконімікон. Для його нормалізації необхідно й далі продовжувати політику дерадянізації суспільно-культурного життя в Україні, яка розпочалася ще в другій половині 80-х років XIX ст. (період так званої «перебудови» в СРСР) й особливо активізувалася в 90-х роках XX ст., коли під впливом посилення національних процесів у суспільно-політичному житті України намітилася тенденція до повернення поселенням їхніх колишніх назв [16]. На жаль, відновлення історичних назв поселень чи, за словами О. Белея, повернення їм питомої національної самобутності [17] у сьогоднішній, здавалося б демократичній, Україні відбувається незадовільними темпами. Заідеологізований ойконімікон попередньої епохи повільно змінюється на історично зумовлений, швидше — в західних і центральних регіонах України, що викликано, очевидно, вищим рівнем національної свідомості як місцевої громадськості, так і чиновницького апарату. Проте й тут чимало ще назв-ідеологем, які потребують перейменування. Так, наприклад, у Калинівському р-ні Вінницької області (дані на 2012 р.) це сс. *Дружелюбівка* (колишнє *Курава*), *Дружне* (до 1964 р. — *Овечаче*), *Червона Трибунівка* (колишнє *Забара*), *Комунарівка* (до 1964 р. — *Гулівці*); у Крижопільському р-ні с. *Радянське* (до 1923 р. — *Княже*), у Немирівському р-ні с. *Марксове* (колишнє *Монастирське*) та ін.; на Тернопільщині: с. *Гвардійське* Теребовлянського р-ну (колишнє *Гниловоди*), с. *Жовтневе* Тернопільського р-ну (колишнє *Чернелів-Мазовецький*), с. *Мирове* Шумського р-ну (колишнє *Голибіси*), с. *Світле* Монастириського р-ну (колишнє *Вадова*) та ін. Щоправда, багатьом поселенням уже повернуто їхні історичні назви, наприклад у Тернопільській обл.: с. *Босири* Чортківського р-ну (до 2009 р. *Вересневе*), с. *Кобиловолоки* Теребовлянського р-ну (до 2009 р. *Жовтневе*), с. *Бзовиця* Зборівського р-ну (до 2009 р. *Комунарка*) [18]. З викладеного випливає нагальна потреба завершити вже розпочате в справі відновлення для сіл, селищ, міст їхніх

---

[14] Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ на 1 вересня 1946 року.— К., 1947.— С. 894, 902, 925, 929, 935 (далі — АТПУ).

[15] *Белей О.* Трансформація українського ономастикону посттоталітарного періоду на загальнослов'янському тлі // Slavica Wratislowiensia.— Wrocław, 2007.— Cz. 45.— S. 97.

[16] *Стишов О. А.* Українська лексика кінця XX століття (на матеріалі мови засобів масової інформації).— К., 2003.— С. 105; *Стишов О. А.* З активної — у пасивну // Урок української. — 2004. — № 2. — С. 23–25; *Тараненко О. О.* Українська ономастика в системі нових державно-політичних координат // Linguistica Slavica : Ювіл. зб. на пошану І. М. Желєзняк. — К., 2002. — С. 165.

[17] *Белей О.* Зазнач. праця. — С. 95.

[18] Україна : Адміністративно-територіальний устрій (станом на 1 січня 2012 р.) / Заг. ред. В. О. Зайчука; відп. ред. Г. П. Скопненко.— К., 2012.— С. 33, 34, 37, 319, 321, 323, 325, 326 (далі — АТУ 2012).

колишніх назв, адже вони є пам'ятками історії і культури народу. Під час такої роботи потрібно враховувати дослідження фахівців, які глибоко вивчають місцеву історію, щоб уникнути докорів від громадськості щодо тенденційності в перейменуванні ойконімів і впорядкуванні місцевого топонімного ландшафту в історично різноетнічних регіонах [19]. Після цього необхідно буде підготувати нове видання довідника з адміністративно-територіального устрою України, у якому зафіксувати повернуті назви [20].

Український онімний простір деформує також і штучне перенесення закономірностей словотвору однієї мови в іншу, механічне введення в літературний обіг невдало трансформованих в українській мові офіційних російських назв поселень на зразок *Восточне*, *Западне*, *Южне* та ін. [21] Таких суржикізованих форм треба позбуватися й вилучати їх з офіційних довідників, пор., наприклад, ойконіми *Восточне* у Кримській і Чернігівській областях, *Восход* у Донецькій, Запорізькій і Кримській областях, *Западне* на Харківщині, *Октябр* у Донецькій і Кримській областях, *Октябрське* у Дніпропетровській, Донецькій, Кіровоградській, Кримській, Сумській і Харківській областях (АТУ 2012, 465, 478, 514). Згідно з чинними правописними нормами української мови, ці назви треба зафіксувати у відповідній українській формі — *Східне*, *Схід*, *Жовтень*, *Жовтневе*, *Західне*, з'ясувавши також час їх виникнення і за потреби повернути їм історичні назви.

Функціонування українських топонімів (особливо назв поселень) у різних сферах суспільного життя акцентує увагу на ще одній проблемі — їхній відповідності чинним морфологічним та орфографічним нормам сучасної української літературної мови, оскільки повсякденна мовна практика демонструє помилкове вживання низки українських власних географічних назв. У вічі впадає насамперед неправильне творення відмінкових форм складних, з погляду будови, ойконімів, наприклад: *Корсунь-Шевченківський*, *Рава-Руська*. Такі назви завжди відмінюємо в обох частинах: *Корсуня-Шевченківського* і *Рави-Руської*, *Корсуню-Шевченківському* і *Раві-Руській*, *Корсунем-Шевченківським* і *Равою-Руською*, у *Корсуні-Шевченківському* й *Раві-Руській*. Форми на зразок *Корсунь-Шевченківського* чи *Рава-Руської* помилкові, тому що порушують закономірності словозміни українських складних іменників. Зазначимо, однак, що похідні від таких ойконімів прикметники слід відмінювати лише в другій частині: *Корсунь-Шевченківського* р-ну, у *Рава-Руській* міськраді.

Ще одну проблему у сфері словозміни українських топонімів становить відмінювання назв поселень з кінцевим **-е** (давніше **-о**), як-от *Голосієве*, *Мукачеве*, *Чинадієве*. В одному випадку натрапляємо на написання *Голосієвого*, *Мукачевого*, *Чинадієвого*, а в другому — *Голосієва*, *Мукачева*, *Чинадієва*. Розбіжності спричинені віднесенням таких назв то до прикметникової системи відмінювання, то до іменникової. Проте нормативною, усталеною формою, зрозуміло, має бути якась одна з них. Історично наведені й подібні назви — це прикметники середнього роду на **-о**. У процесі свого тривалого функціонування вони зазнали

[19] *Чеховський І. Г., Ільчук В. Б.* Порушення історичних традицій топонімії краю у радянський період (за матеріалами Новоселицького району) // Буковина — мій рідний край : М-ли ІІІ історико-краєзн. конф. молодих дослідників, студентів та науковців.— Чернівці, 2000.— С. 72.

[20] *Шульган О. В.* Взаємодія української та російської мов крізь призму соціолінгвістики (на прикладі ойконімії України ХХ ст.) // Актуальні проблеми філології та перекладознавства / Гол. ред. М. Є. Скиба.— Хмельницький, 2013.— Вип. 6. Ч. 2.— С. 278.

[21] *Горпинич В. О.* Проблеми нормування відтопонімних прикметників // Горпинич В.О. Нариси з пропріальної та апелятивної словотвірної дериватології.— Д., 2012.— С. 111.

певних змін: 1) перехід **-о** > **-е** під впливом сучасних іменників середнього роду на **-е**; 2) субстантивація, тобто перехід у розряд іменників. Відповідно такі ойконіми треба відмінювати за іменниковою системою: *Голосієва*, *Голосієву*, *Голосієве*, *Голосієвом*, у *Голосієві*; *Мукачева*, *Мукачеву*, *Мукачеве*, *Мукачевом*, у *Мукачеві*; *Чинадієва*, *Чинадієву*, *Чинадієве*, *Чинадієвом*, у *Чинадієві*. Наведені ойконіми слід відрізняти від формально подібних назв, як-от *Березове*, *Грабове*, *Лозове*, які відмінюємо як прикметники, оскільки таку їхню словозміну підтверджують відповідні апелятиви.

У контексті правописної нормалізації українських ойконімів потребує розв'язання проблема творення відтопонімних прикметників, багато з яких не відповідає принципам українського словотвору. Фахівці слушно відзначають, що під впливом офіційних довідників у писемне ділове мовлення, а через нього і в усне ввійшла значна частина штучних прикметникових форм, які в назвах організацій, підприємств і установ України витіснили органічні національні форми, наприклад: *Локачинська* (< *Локачі*), *Ріпкинська* (< *Ріпки*), *Чорнухинська* (< *Чорнухи*) замість правильних *Локацька*, *Ріпецька*, *Чорнуська* [22]. Наявність таких ненормативних відтопонімних прикметників спонукає мовознавців проаналізувати відповідні утворення (наприклад, за матеріалами «Словника географічних назв України (топоніми та відтопонімні прикметники)» В. О. Горпинича, К., 2001) з погляду їхньої відповідності / невідповідності українській деривaційній нормі, урахувавши не тільки їх нинішнє функціонування в тій чи іншій місцевості, а й дані оригінальних історичних джерел, де відзначено багато таких форм [23]. Лише на основі опрацювання всієї сукупності таких історично засвідчених прикметникових форм і неупередженого їх аналізу та обговорення в широкому колі ономастів можна буде видати нормативний словник-довідник відтопонімних прикметників української мови.

Окремий сегмент українського онімного простору становлять урбаноніми, або власні назви будь-якого об'єкта всередині міста: вулиці, площі, парку, скверу тощо (Бучко, 184). Склад урбанонімів не такий стійкий порівняно, наприклад, із назвами поселень, оскільки назви внутрішньоміських об'єктів більшою мірою перебувають під впливом соціально-історичних факторів розвитку суспільства, які акцентують увагу на особливій ролі тих чи інших подій, ідей, постатей у масштабі всієї країни або її окремого регіону, населеного пункту, не надто пов'язаних з власною історією того чи того міста, містечка. Саме тому урбаноніми розглядають як незамкнутий онімний клас, що допускає певні зміни, викликані можливою адміністративно-територіальною реформою, перепланування міського поселення, соціально-ідеологічними мотивами. Зазначена особливість урбанонімів часто зумовлює появу онімних одиниць, які не завжди відбивають реальну історію певних вулиці, провулка, площі, а мотивовані ідеологічними ознаками. Такі факти суперечать принципу історизму, згідно з яким внутрішня форма певної назви відображає події і факти місцевої історії. Ідеться передусім про ті випадки, коли таку ідеологічну назву було адміністративно впроваджено замість попередньої, історично зумовленої і вже усталеної, наприклад: проспект *Леніна* замість *Злуки*. У нинішніх обставинах незалежної Української Держави, коли громадськість добре поінформована про численні факти антинародної діяльності радянської влади та її вождів, а офіційна влада проголосила курс на декомунізацію та

[22] Там же. — С. 123.

[23] *Шульгач В. П.* До проблеми творення відтопонімних прикметників в українській мові // Мовознавство.— 2000.— № 2–3.— С. 32.

деідеологізацію суспільства, наявність у низці українських міст і містечок південно-східного й центрального регіонів України таких урбанонімів, як вулиця *60-річчя Жовтня*, *XXV з'їзду КПРС*, площа *Ленінського Комсомолу* та ін., не сприяє нормальному функціонуванню цього сегмента українського онімного простору на національному соціально-історичному підґрунті. З огляду на це фахівці й національно свідома громадськість повинні домагатися від місцевих чиновників перейменувати такі внутрішньоміські об'єкти, повернувши їм колишні назви або ж надавши нові, але вже без ідеологічних конотацій.

Якщо на стабільності урбанонімного складника сучасного українського онімного простору позначаються насамперед позамовні чинники, адже структура таких назв здебільшого не суперечить правописним нормам, то орфографічна невпорядкованість системи українських ергонімів (власні назви організацій, виробничих та суспільних об'єднань — партій, товариств, заводів, вищих навчальних закладів, магазинів, банків тощо), навпаки, зумовлена порушенням саме мовних стандартів. За спостереженнями мовознавців, серед ергонімів зафіксовано найбільше відхилень від норми. В офіційному вжитку сьогодні нерідкі російськомовні назви на зразок «*Радуга*», «*Источник*» [24] або ж оніми в англомовному оформленні, як-от: «*Western Union*», «*Olympus*» та ін. Таку ситуацію необхідно виправляти, упорядковуючи український ергонімікон відповідно до чинних правописних норм української мови. Це, на нашу думку, не вплине негативно на впізнаваність назви тієї чи тієї організації, установи, фірми в колі її відвідувачів, рекламістів тощо. Навпаки, відтворення українською мовою таких ергонімів стабілізує їх функціонування в українському онімному просторі, не привертатиме до себе зайвої уваги національно свідомої людності.

Отже, на функціонуванні власних назв, передусім антропонімів, топонімів та їхніх похідних, ергонімів як пропріативів з найбільшою частотністю вживання, у різних сферах життя нинішнього українського соціуму позначаються і внутрішньо-, і позамовні чинники, які часто трансформують онімний простір з небажаними для нього наслідками. Для того щоб усунути наявні деформації в побутуванні й мовному оформленні таких назв, пов'язані з функціонуванням сьогодні ще багатьох ідеологізмів радянської епохи у сфері ойконімії та урбанонімії, численні відхилення від норми в написанні різноманітних власних особових назв і ергонімів, необхідні злагоджені зусилля як українських мовознавців, так і національно свідомої культурної еліти, відповідальних чиновників. Така співпраця фахівців і просто небайдужих громадян, на нашу думку, убезбечить український онімікон від різних негативних процесів, радикальних перетворень і стимулюватиме його розвиток відповідно до внутрішніх закономірностей еволюції онімної системи згідно з нормами сучасної української літературної мови.

S. O. VERBYCH

THE TRANSFORMATION OF UKRAINIAN ONIMN SPACE: INTRA- AND EXTRALINGUAL FACTORS

The phenomenon of transformation of modern onimn space of Ukrainian language (by example personal names, oikonym, adjectives formed from toponymics, urbonym, ergonym) is negatively reproduced on functioning of different own names in the linguistic system. The intra- and extralingual factors of such transformation are detected.

Keywords: personal names, onym, onimn space, normative form, oikonym-radyanizm, urbonym, ergonym.

[24] *Торчинський М. М.* Зазнач. праця. — С. 250.